

Senter for kvinne- og kjønnsforskning, Ida Bloms hus, Universitetet i Bergen.
Foto: Eivind Senneset.

Kapittel 12

Tverrfaglig kvinne- og kjønnsforskning

Hanne Marie Johansen

Senter for kvinne- og kjønnsforskning (SKOK) er et senter for forskning, undervisning og formidling om kjønn, seksualitet og feministisk teori. Senteret, som i dag holder hus ved Nygårdsparken, åpnet i 1999. Det var ikke det første i sitt slag ved Universitetet i Bergen. Senter for kvinneforskning ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet ble etablert i 1978, og i 1985 kom Senter for humanistisk kvinneforskning ved Det historisk-filosofiske fakultet til. Alt før dette forsket og publiserte kvinneforskningsgrupper ved UiB, og de engasjerte seg universitetspolitisk. UiB ble det første norske universitetet med likestillingskomité, i 1973, og i årene som fulgte, ble blant annet kjønnskvoltering til vitenskapelige stillinger utredet. I kapittelet undersøkes bakgrunnen for at det ble etablert et nytt, tverrfaglig senter, SKOK, sist i 1990-årene og den betydningen dette senteret har hatt siden.

Kvinneforskningen i 1970- og -80-årene er kjent for å ha nære bånd til den radikale kvinnebevegelsen, til det som gjerne kalles feminismens andre bølge. I akademia ble kvinneforskningen lenge forbundet med aktivisme. Hvordan gikk det til at UiBs kvinneforskere allerede i 1970-årene lyktes med å etablere fagmiljøer og fikk innflytelse i universitetspolitikken? Ved universitetene i Oslo og Trondheim var sentrene for kvinneforskning tverrfaglige alt fra starten, i 1980-årene. UiB hadde et organisatorisk skille mellom sentrene ved HF- og SV-fakultetene.¹ Bunnsetningen i faglige eller i forskningsstrategiske motsetninger? I dag legger SKOK-miljøet stor vekt på teoriutvikling i kjønnsforskningsfeltet.² Hvilket rom har empirisk kjønnsforskning fått der og i UiBs kjønnsforskningsmiljø generelt? Hvordan har faglige brytninger kommet til uttrykk i og omkring SKOK-miljøet?

Kvinneforskningen ved SV- og HF-fakultetene

Ved UiB fikk feministisk forskning under navnet kvinneforskning vind i seilene i 1970- og -80-årene. Som ved andre universiteter var den i stor grad dominert av samfunnsvitere og humanister, og av kvinnelige forskere som også var aktive i kvinnebevegelsen.³ Statsviteren Helga Hernes, som i 1970 ble stipendiat ved SV-fakultetet, tilhørte denne gruppen. Hun er kjent for å ha utviklet begrepet «statsfeminisme» og for forskning om den kvinnevennlige velferdsstaten. Senere, som politiker og byråkrat, var hun en pådriver for gjennomføring av velferdsreformer og likestillingspolitikk. Hernes var med på å starte en tverrfaglig kvinnegruppe som påvirket universitetspolitikken. En viktig milepæl ble nådd da UiB i 1973 opprettet likestillingskomité, den første i sitt slag i Norge, og med Hernes som leder.⁴ Komiteen fremmet i 1974 forslag om radikal kjønnskvoteing ved tilsetting i vitenskapelige stillinger. Det førte

1 Halsaa 2011. For oversikt over faghistorien se Halsaa 2006a, 2006b og Solbrække & Aarset 2006.

2 <https://www.uib.no/skok/23648/reglement-senter-kvinne-og-kj%C3%B8nnsforskning#1-senterets-form-l> (fra 2013).

3 Solbrække & Aarseth 2006: 66–67.

4 For biografiske opplysninger er brukt snl.no, Likestillingsutvalget, se også UiB årsmelding 1972.

ikke fram i første omgang, men i 1983 ble det innført moderat kjønnskvoltering ved UiB. Om valget sto mellom to tilnærmet likt kvalifiserte søkere av ulikt kjønn til en stilling, skulle kvinnen innstilles foran mannen dersom kvinnene utgjorde under 40 prosent i den aktuelle stillingskategorien.⁵

Det vokste fram et tverrfaglig kvinneforskningsmiljø ved SV-fakultetet, med tyngdepunkt i Sosiologisk institutt som den gangen var et stort og bredt samfunnsvitenskapelig institutt. Søk i databasen NORART (Norske tidsskriftartikler) viser at kvinnelige sosiologer fra UiB, Kari Wærness, Hildur Ve og Kristin Tornes, publiserte flittig i norske samfunnsvitenskapelige tidsskrifter.⁶ Wærness nådde ut til en bred lezerskare da hun sammen med Vigdis Christie skrev et kapittel om samliv og nærmiljø i verket *Det moderne Norge* (1982).⁷ Sosiologiske kvinneforskere ved UiB i 1970- og -80-årene konsentrerte forskningen om jenters sosialisering og utdanningsvalg.

Et annet viktig tema var velferdsstatens betydning for kvinner og kvinners ulønnete og lønnete arbeid. Wærness ga begrepet «arbeid» en ny, samfunnsvitenskapelig dimensjon da hun påpekte at tall fra SSB viste at kvinners arbeid i hjemmet resulterte i høyere verdiskaping for samfunnet enn industriarbeid.⁸ Hun tok til orde for at feministisk forskning burde ta mål av seg til å evaluere de vitenskapelige begrepene og modellene som ble brukt for å analysere omsorgsarbeid, og argumenterte for at vitenskapeliggjøring av reproduktivt arbeid hadde fratatt kvinner autoritet og kontroll. Wærness lanserte begrepet omsorgsrasjonalitet, for å fange inn at omsorg åpner for aktørskap som er basert på både rasjonalitet og følelser – medfølelse. Begrepet har festnet seg og brukes både i norsk og internasjonal sammenheng.⁹

Sosiologen Else Øyen kom til UiB i 1968 som amanuensis.

5 NAVFs styre meldte i 1981 at kjønnskvoltering var et viktig virkemiddel for å oppnå kjønnsbalanse ved tilsetninger i vitenskapelige stillinger over deres budsjett, og «graden av kjønnskvoltering kan variere mellom de ulike fag». Kjønnskvoltering er kontroversielt; se også om UiBs bruk av moderat kjønnskvoltering til fordel for kvinner gjennom flere tiår, i Skarsbø 2019, «Fra kvinnefrigjøring til likestilling og mangfold» (kronikk) KIFINFO, 22.1.2019 – <https://kifinfo.no/nb/2019/01/fra-kvinnefrigjoring-til-likestilling-og-mangfold>.

6 Se f.eks. Tornes 1981.

7 Wærness 1984: 9–141.

8 Wærness 1995, se også Christensen & Syltevik 2013.

9 Wærness 1984, se også Wærness 2004a.

Hun bidro til kvinneforskningen med studier av enslige mødre i velferdsstaten og sosiallovgivningen.¹⁰ Øyen fikk oppdrag som sosialpolitisk rådgiver i regjeringsapparatet og ble professor i 1975. Hun ledet først Senter for helse- og sosialpolitiske studier, senere *Comparative Research Programme on Poverty (CROP)*, og var i en årrekke sentral i International Social Science Council (ISSC). Sosialantropologen Marianne Gullestads doktoravhandling *Kitchen-Table Societies* var basert på feltarbeid i et miljø med hjemmевærende kvinner i bydelen Fyllingsdalen. Den vakte oppsikt i 1984 og regnes fortsatt som en feministisk klassiker innenfor sosialantropologi.¹¹

I 1978 samlet mange av SV-fakultets kvinneforskere seg i en forskergruppe: *Senter for kvinneforskning*. Senter-fellesskapet inspirerte til aktiviteter som sprang ut av individuelle og felles forskningsprosjekter.¹² Både internasjonalt og nasjonalt var kvinneforskningen et tverrfaglig prosjekt, og det la føringer for organiseringen ved UiB. På 1980-tallet innledet SV-senteret et ad hoc samarbeid med en voksende gruppe av kvinneforskere ved HF-fakultetet, og den representerte et helt knippe av fagmiljøer.¹³

Arkeologimiljøet tok opp kvinneforskning tidlig i 1970-årene. Kvinnelige arkeologer erfarte at eldre mannlige arkeologer holdt «hoff» i forbindelse med konferanser og liknende. Artikler med kvinneperspektiv ble oppfattet som å være ikke publiseringsverdige, og forsøk på å tolke kvinnesymbolikk inn i arkeologisk kildemateriale ble oversett og tiet i hjel.¹⁴ I festskriftet som professor Gro Mandt, UiB-arkeologen, fikk til 70-årsdagen, understrekes det at hun tydeliggjorde et feministisk grunnsyn for forskningen i 1970-årene. I 1971 ble hun tilsatt som universitetslektor. Med en forelesningsrekke og kollokvium, «Kvinner i Norden i forhistorisk tid», ble hun en av de første ved UiB som anla feministisk perspektiv både i forskningen og i undervisningen.¹⁵ Ved NAVFs kvinneforskningskonferanse i 1975 holdt Mandt hovedforedraget,

10 Øyen 1966.

11 Gullestad 1984.

12 UiB-forskere med foredrag på kvinnemesse, 5. februar 1985, reportasje i magasinet *Hubro*.
13 Humanistisk kvinneforskning ved Universitetet i Bergen (mai 1984). Komitéinnstilling til Det historisk-filosofiske fakultet.

14 Næss 2006: 17.

15 Sst.: 16.

på vegne av feministisk arkeologi i Norge. I 1985 var hun sentral i arbeidet med å etablere nettverket Kvinner i Arkeologi i Norge (K.A.N.). Fram til omkring 2000 hadde nettverket årlige møter og ga ut tidsskriftet K.A.N.¹⁶

I likhet med Institutt for arkeologi hadde Institutt for religionsvitenskap forholdsvis mange kvinner i vitenskapelige stillinger i 1970- og -80-årene. Eva Lundgren og Lisbeth Mikaelsson hadde begge rekrutteringsstillinger i religionsvitenskap, og de benyttet feministisk teori. Typisk for kvinneforskerne i denne perioden og i 1990-årene var at de tematiserte kvinne- og kjønns historie med relevans for politikk og organisasjonsliv. Med det nådde de ut i offentligheten. Lundgrens forskning om vold mot kvinner i kristne miljøer og hvordan kvinner der risikerte å bli offer for rituelle overgrep, skapte særlig stor debatt. Et annet eksempel er Mikaelssons studier av norsk misjonshistorie.¹⁷ Blant Bente Gullveig Alvers og Torunn Selbergs forskningstema ved Etnofolkloristisk institutt var kvinner som healere og «pasienter» i folkemedisin. Ved noen språkfagsinstitutter ble kvinneperspektivet tatt i bruk både i litteratur- og kulturstudier. Ved Nordisk institutt bidro i første rekke kvinnelige sendelektorer fra nabolandene, og da med å utforske kvinnelige skjønnlitterære forfatterskap i Norden.¹⁸

UiB-historiker Ida Blom var fram til 1996 eneste kvinne i fast vitenskapelig stilling ved daværende Historisk institutt, og av fakultetets mest profilerte, tidlige kvinneforsker. Hun gjorde studier av historiske forskjeller i levkårene mellom kjønnene, og andre kvinnerelaterte emner, som fødselskontroll. Blom veiledet flere kvinner til doktorgrad og hovedfagseksamener med avhandlinger om kvinnehistorie i 1970- og -80-årene. Blom var med å starte internasjonale kvinnehistoriekonferanser og nettverk, og var en av redaktørene for et oversiktsverk om global kvinnehistorie.¹⁹ Som vist annetsteds i boka, argumenterte hun for at det var et eget fagfelt.

16 Sst.: 16–18.

17 Lundgren 1985, 1992.

18 Thue 1996: 518–520, 562.

19 MINNEORD. Ida Blom (1931–2016) 20.11.2016. UIB. AHKR. <https://www.uib.no/ahkr/103007/ida-blom-1931-2016>

Integrasjon eller autonomi?

Som ved andre nye og flerfaglige forskningstema ble det i 1970-årene diskutert hvordan kvinneforskningen burde organiseres og institusjonaliseres. Valget stod mellom såkalt «mainstreaming», det vil si å innlemme kvinneforskningen i eksisterende fagområder, eller å organisere den i egne forskningsenheter. I USA fantes Women's Studies Centre ved universitetene fra tidlig i 1970-årene. Den amerikanske modellen ble spredd til flere land, etter hvert også til Skandinavia.²⁰ Fra slutten av 1970-årene opprettet Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF) forskningsprogrammer for kvinneforskning, og midt på 1980-tallet delfinansierte det kvinneforskningssentra ved norske universiteter. Målet var å styrke kvinneforskningen og rekruttere flere kvinner til forskning og høyere utdanning.

Universitetet i Oslo opprettet Senter for kvinneforskning høsten 1986, og Universitetet i Trondheim i 1989.²¹ Dette skjedde altså en god stund etter SV-fakultetets Senter for kvinneforskning fra 1978. I juni 1985 la en komité oppnevnt av dette fakultet fram innstilling om kvinneforskningens plass ved fakultetet, og om mulig felles senter med HF-fakultetet. Komiteen, ledet av sosiologen Tornes, konkluderte med at SV-fakultetet fortsatt burde ha eget kvinneforskningssenter og samarbeide med HFs senter om temaseminarer, forskningsseminarer og forskningsprosjekter.²² Fakultetet sluttet seg til anbefalingen. Selv om SV-fakultetet hadde et livskraftig kvinneforskningssentrum, forvitret selve senter-idéen. Stillingshjemler og administrativ støtte var utilstrekkelig, og egnede lokaler for senterdrift kom heller ikke på plass. I 1992 besluttet SV-fakultetet å legge ned senteret og heller lyse ut en stipendiatstilling øremerket samfunnsvitenskapelig kvinneforskning. Slik gikk SV-fakultetet inn for å styrke kvinneforskningen i grunnmiljøene heller enn å følge opp det tidlige vedtaket om eget kvinneforskningssenter.²³

20 Lykke 2008: 21–22.

21 Halsaa 2006b: 108–120, Halsaa 2011.

22 *Kvinneforskningens plass ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet* (juni 1985). Oppstart av SV-senter: 24. september 1985. Se: Hist.fil. fak. Arkivdel A. Humanistisk kvinneforskning. Protokoller 1998 og ymse fra Senteret.

23 Kollegiet tok saken om senteret til etterretning. Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Sak 99/1991. Fak. råd 5.11-91 og SV-fakultetets brev 3. juni 1992 til Kollegiet.

I februar 1984 oppnevnte HF-fakultetet en komité til å vurdere spørsmålet om et eget programområde for humanistisk kvinneforskning. Lundgren var komitéleder, og Blom var blant medlemmene. Spørsmålet om felles senter med SV var ikke tema. Komiteen la 25. mai 1984 fram sin rapport som anbefalte opprettelse av Senter for humanistisk kvinneforskning. HF-fakultetet sluttet seg til forslaget. En viktig faktor var at NAVF påtok seg ansvar for å lønne senterets tilsatte i en treårsperiode – daglig leder, forskningsleder, vit.ass. og kontormedarbeider i halv stilling. Deretter skulle HF-fakultetet/UiB ta over driften.²⁴ Senter for humanistisk kvinneforskning eksisterte til Senter for kvinne- og kjønnsforskning (SKOK) ble etablert i 1998.

Senter for humanistisk kvinneforskning kom i gang 1. august 1985. Blom ble første styreleder. Litteraturviteren Moi ble forskningsleder og Lundgren daglig leder, som både administrerte og bidro i senterets forsknings- og undervisningsoppgaver. Som Fredrik Thue skriver i *Universitetet i Bergens historie* fra 1996, hadde de to markante forskerne Moi og Lundgren svært ulik tilnærming til kvinneforskningen. Moi var tekstteoretisk orientert. Lundgren, som hadde hovedfag og doktorgrad i faget kristendom, var historisk-sosiologisk orientert. Det var et lite forskningsmiljø, og Thue vektlegger uklarerheter i rolleforståelser mellom de to lederne. Det utviklet seg et dårlig samarbeidsklima og store konflikter. Moi sa opp etter bare to år og flyttet til USA, der hun senere ble professor ved Rutgers universitet i New Jersey. Lundgren flyttet på slutten av 1980-tallet til Sverige, der hun fortsatte sin kvinneforskningskarriere.²⁵ Senteret ble svekket i kjølvannet av kontroverser og oppbrudd, og ble ikke styrket med flere stillinger og ressurser ellers. Lisbeth Mikaelsson og andre som ledet senteret, fikk krevende utfordringer med «å holde skuta flytende».²⁶ I tillegg til å arrangere konferanser og seminarer i humanistisk kvinneforskning arbeidet de med individuelle forskningsprosjekter, for det meste knyttet til empirisk,

24 Der var vanlig praksis for NAVF-senter på den tida at institusjonen tok over ansvar for finansiering etter en viss periode. Humanistisk kvinneforskning har fått senter i Bergen. *Hubro* UiB-magasin, 25. august 1985.

25 Forskningen ved Senter for humanistisk kvinneforskning i denne fasen er omtalt av Thue 1996: 562–564.

26 Sst.: 564.

religionshistorisk og historisk kvinneforskning. Det resulterte etter hvert i tre doktorgrader.²⁷

Fra kvinneforskning til kjønnsforskning

Slutten av 1980-tallet og -90-tallet markerer et viktig skille i den norske kvinneforskningen.²⁸ Fagfeltet endret som nevnt navn, først til kvinne- og kjønnsforskning, deretter til kjønnsforskning. Det var uttrykk for at det overveiende empiriske synliggjørings- og frigjøringsprosjekt var kommet i skyggen av prosjekter som handlet om feministisk vitenskapskritikk og teoriutvikling. Kjønnsforskningens overordnede program og uttalte ambisjon var å problematisere stereotype og normdannende forståelser av kjønn.²⁹ Forskning som var inspirert av poststrukturalistisk teori og problemstillinger, gjerne med diskursanalyse som metodisk grep, vokste i omfang. Med denne vendingen ble vektleggingen av teoriutvikling tydeligere.

Kjønnsforskningen i Norge rommet fra starten et helt knippe av tema som anla et vidt spekter av teoretiske og metodiske framgangsmåter, i tillegg til tradisjonell kvinneforskning, med vekt på synliggjøring av kvinner og kvinneundertrykking, og manns- og maskulinitetsforskning. Likestillingsforskning tematiserte kjønn i sammenheng med ulike samfunnsarenaer, som familie, utdanningssektoren og arbeidslivet. Den studerte urfolk, etniske minoriteter, seksualiteter og variasjoner i funksjonalitet. Det var ikke noe skarpt skille mellom poststrukturalistisk og annen kjønnsforskning, og kjønnsforskere hadde ofte tilhørighet både til miljøer som la vekt på poststrukturalistisk teori, og til fagmiljøer hvor oppslutningen om den var liten.

27 Johansen 1998, Haaver 1998, Mikaelsson 2000.

28 Når ikke annet nevnes er «Rapport over aktivitet ved Senter for kvinne- og kjønnsforskning for perioden 1999–2004» kilde i det følgende.

29 Halsaa 2006c.

Nytt senter i Bergen – SKOK 1998

I slutten av 1990-årene var det interesse i flere miljøer for å opprette et tverrfaglig senter for kvinne- og kjønnsforskning. Første initiativ kom vårsemesteret 1994 da daglig leder ved Senter for humanistisk kvinneforskning, Hanne Marie Johansen, la fram et notat til senterstyret om å endre organiseringen av kvinneforskningen ved UiB og samle den i et tverrfaglig senter.³⁰ Styret for senteret sluttet seg til og anbefalte universitetsledelsen å følge opp.³¹ I september 1994 mottok ledelsen nok et skriv om etablering av tverrfaglig senter for kvinneforskning, denne gang fra Nettverk for samfunnsvitenskapelig kvinneforskning (videreføring av Senter for kvinneforskning ved SV-fakultetet).³² Også likestillingskomiteen ved UiB engasjerte seg; blant annet ble leder og nestleder, Arnhild Taksdal og Guri Ofstad Varpe, intervjuet i På Høyden 1. mars 1995. Ikke har vi likestillingsrådgiver, og ikke har vi tverrfakultært senter for kvinne- og kjønnsforskning, påpekte de. Ved de andre norske universitetene var begge deler på plass. Tiden var overmoden for UiB til å ordne opp og få et tverrfakultært senter.³³

Internasjonalt og nasjonalt var forskningsfeltet i praksis tverrfaglig, og det på en måte som sprengte fakultetsgrensene. Samarbeid med kvinne- og kjønnsforskningssentra ellers i landet ville bli lettere om UiB valgte samme organisering som de andre universitetene. Senter for humanistisk kvinneforskning ønsket å organisere det nye senteret rett under kollegiet; slik var ordningen for Senter for tverrfaglig kvinneforskning ved UiO.³⁴ Organiseringen av tverrfaglige sentre var et viktig universitetspolitisk tema i disse årene, og for kvinneforskningen ble det samme løsning som for andre tverrfakultære sentre; det ble knyttet til det mest nærliggende fakultetet: HF.

Høringsrunden før etableringen viste at det var ulike oppfatninger om hvilke oppgaver et nytt senter for kvinneforskning skulle ha. Senter for humanistisk kvinneforskning egne ansatte

30 Senter for humanistisk kvinneforskning, styremøte 13.04, ad sak 13/94.

31 Brev fra Senter for humanistisk kvinneforskning til Det akademiske kollegium, 22. juni 1994.

32 Brev fra Nettverk for kvinneforskere ved SV-fakultetet, UiB, skrevet av arbeidsutvalget for dette nettverket, 08.09.1994 [eller 18.04.1994].

33 På Høyden 1. mars 1995. Likestilling. Intervju med Taksdal og Ofstad Verpe.

34 Senteret i Oslo byttet senere navn til Senter for tverrfaglig kjønnsforskning. Se Halsaa 2011.

argumenterte for at det burde ha undervisningsoppgaver både for lavere grads studenter, hovedfagskandidater (master) og framfor alt doktorgradskandidater. HF-fakultetet støttet ikke forslaget og vektla at senteret ikke måtte framstå som noe institutt. Det ønsket at senteret skulle støtte kvinne- og kjønnsforskning og utdanning i eksisterende fagmiljøer. Senter for vitenskapsteori mente at feministisk vitenskapsteori prinsipielt ikke krevde noen annen organisatorisk ramme enn øvrig vitenskapsteoretisk skoloring av doktorgradskandidater. Utdanningsdelen i de nye programmene for doktorgradene (dr.art., dr.polit. og dr.scient.) burde derfor ikke legges til det nye senteret, men ivaretas som annen doktorgradsutdanning ved UiB.³⁵

Mandatet til SKOK ble til slutt å arbeide for å styrke kvinne- og kjønnsforskningen ved UiB som helhet og sikre langsiktig kompetansebygging på tvers av faggrensene. I tillegg skulle det være bindeledd til andre forskningsmiljøer, både nasjonalt og internasjonalt.³⁶

Oppstart – folk og profil

I SKOKs styre var alle fakultetene representert. Filosofen Kjell Soleim var konstituert forskningsleder i 1998/99, til Wærness fikk stillingen i august 1999. I tillegg til Soleim ble Johansen fra Senter for humanistisk kvinneforskning med til SKOK. Fra starten og fram til 2010-tallet hadde SKOK to og en halv vitenskapelig stilling, pluss forskningslederstillingen.³⁷ I tillegg fikk senteret to–tre stipendiater, én til to postdoktorer og én professor II knyttet til seg, alt finansiert med øremerkede midler i UiB-budsjettet. SKOK ble knyttet til HF-fakultetet.

35 Kollegiets forskningsutvalg fikk saken oversendt 19. november 1996. På møte 10. desember 1996 vedtok det å sette ned et hurtigarbeidende utvalg til å utarbeide forslag til budsjett for undervisning og forskning innenfor kjønnsstudier og forslag til et senter for kvinne- og kjønnsforskning. Det nye senteret fikk et mandat som bygde på mandatet til det gamle senteret: «Målet for Senter for humanistisk kvinneforskning er å koordinere, stimulere og initiere kvinneforskningen ved Det historisk-filosofiske fakultet», DAK, sak 51/1997.

36 Rapport om aktiviteten ved Senter for kvinne- og kjønnsforskning for perioden 1999–2004 (2004).

37 Johansen 1998.

Hva foregikk ved det nye senteret? SKOK arrangerte faglige seminarer og konferanser for studenter og ansatte, ofte med inviterte forelesere fra inn- og utland, og nasjonalt forskerutdanningskurs i kjønnsforskning, i samarbeid med kjønnsforskningssentrene ved de andre norske lærestedene. SKOK skulle også arbeide med å innpasse kjønnspektivet i undervisningen. Oppgaven ble blant annet løst gjennom at både HF- og SV-fakultet fra begynnelsen av 00-tallet hadde undervisning i kjønnsstudier på lavere grad, de såkalte KVIK-emnene. Ved HF dreide det seg om de to tverrfaglige semesteremnene i kjønnssteori. Ved SV-fakultetet var emnene fagspesifikke, som Sosiologisk institutts «Familien i endring». Det ble startet etter initiativ fra SKOK, og en av SKOKs ansatte var i mange år tilknyttet som foreleser.³⁸ Arbeidet for å diskutere kjønnspektiv med studenter og forskere foregikk kontinuerlig, via tverrfaglige seminarer og via «Skriftserien» fra Senter for humanistisk kvinneforskning. Det kom ut 17 nummer, 7 av dem i regi av det nye senteret.³⁹

Masterprogrammet Gender and Development

Intensjonen var, som nevnt, at SKOK skulle være en forskningsenhet og ikke likne et institutt, men grensen mellom senter og institutt var ikke helt enkel å trekke. Fra 2000 fikk SKOK ansvar for mastergradsprogrammet *Gender and Development* (GAD). Det førte fram til den internasjonale graden *Master of Philosophy in Gender and Development* (M.Phil.) Målet med dette toårige, tverrfaglige studietilbudet var at studentene skulle forstå hva kjønn kunne bety i utviklingsrelaterte spørsmål, og selv bruke kjønn som analytisk kategori i sin forskning. Studentene ble rekruttert

38 Ellen Mortensen og Vigdis Songe-Møller tok initiativ til KVIK-emnene og underviste der, sammen med blant andre Kristin Sampson og Kari Jegerstedt; litteraturvitere og filosofer ble førende. Institutt for litteraturvitenskap / senere LLE administrerte KVIK-emnene, fra 2005 til 2012. Hanne Marie Johansen (SKOK) og Liv Syltevik ved Sosiologisk institutt samarbeidet om «Familien i endring», et kurs med historisk og sosiologisk blikk på familieinstitusjonen.

39 Skriftseriens første hefte kom i 1991 og var *Festskrift til Ida Blom til 60-årsdagen*. Siste hefte var en artikkelsamling basert på SKOK-workshop om kjønn og familie i Øst-Europa etter kommunismens fall. Serien speiler forskningsprofilen ved de to sentrene. Etter at «tellekantsystemet» slo igjennom, var det ikke lenger aktuelt med denne typen intern forskningspublikasjon, og utgivelsen ble avsluttet i 2005.

nasjonalt og internasjonalt, men studenter fra det globale sør var en særlig målgruppe. De ble støttet gjennom stipend fra NUFU, som omtalt i forrige kapittel. NUFU bidro også med finansiering til nettverksbygging mellom Norge og landene i sør.⁴⁰ Høsten 2002 leverte det første studentkullet masteroppgaver. Temaene var mange: familieplanlegging i Zanzibar, fødselsregistrering i Bangladesh og lokale kvinnelige fiskehandlere i Lake Victoria i Uganda. En av studentene, Gaudencia Mutema, tok doktorgraden i *Gender and Development* med en sammenligning av erfaringer med integrasjon blant de rwandiske flyktningene i Zimbabwe og i Bergen. Religionens betydning i flyktningenes liv var sentralt.⁴¹ Etter fullført doktorgrad og postdoktorperiode var Mutema en tid vikarierende forskningsleder ved SKOK.⁴² Senterleder Wærness vektlegger at åtte av de første studentene som tok mastergraden etter at SKOK fikk ansvaret for programmet, tok senere doktorgraden med arbeider innenfor dette feltet – i Norge eller i sine hjemland.⁴³

At GAD ble etablert, må ses på bakgrunn av at UiB hadde internasjonalisering som et av sine strategiske mål, noe som også inkluderte å bli nasjonalt ledende i utviklingsrelatert forskning og undervisning. Ved SKOK var det Soleim som var med å forme GAD-tilbudet fra starten av, og han bidro i undervisningen. Professor Gro Th. Lie ved HEMIL-senteret og Det psykologiske fakultet var med i styret for SKOK fra 2002 til 2004, og hun var leder fra 2004 til 2009. Hun var initiativtaker til GAD-programmet og arbeidet for at det ble et ansvar for SKOK. Utviklingsrelatert kjønnsforskning skapte tverrfaglige og interfakultære forsker-nettverk og forbindelser. Reproduktiv helse og aids-epidemien var blant temaene som ble aktualisert.⁴⁴

I et tilbakeblikk på egen forskning, publisert i 2004, fram-

40 NUFU; Nasjonalt Program for utvikling, forskning og utdanning. Kilde: samtale med Gro Lie, og Rapport over aktiviteter ved Senter for kvinne- og kjønnsforskning for perioden 1999–2004.

41 Om Mutemas doktorgrad: Kilden. Forskningsrådet 3. desember 2002 – <https://kjonnsforskning.no/nb/2002/12/unike-i-norden>

42 <https://www.uib.no/skok/36318/overleverer-stafettspinnen>

43 Forfatterens samtale med Kari Wærness oktober 2021. Se også Oppong, Badasu & Wærness (red.) 2012.

44 Intervju med Gro Th. Lie, 9.1.2017, i På Høyden /Khrono. <https://pahoyden.khrono.no/jubilant/gro-th-lie/393241>. Forfatterens samtaler med Gro Th. Lie i mai 2021.

hever Wærness feministisk omsorgsforskning. Til tross for at skandinaviske omsorgsforskere var pionerer i empirisk omsorgsforskning, hadde de ikke gjort seg gjeldende innenfor etisk og politisk, feministisk omsorgsteori internasjonalt. Samtidig var skandinavisk «mainstream» velferdsforskning lite påvirket av den internasjonale, teoretisk-filosofiske diskursen om omsorg og kvinners levekår. Wærness understreker betydningen av å gjøre skandinavisk kvinne-/omsorgsforskning relevant i en utviklingskontekst.⁴⁵

Nye faglige forankringer

Fra 1999 kom det nye fag til ved SKOK. Sosiologien kom med Wærness og sosialantropologien med Haldis Haukanes. Haukanes var ved SKOK fra 1999 til 2004, som førsteamanuensis, postdoktor og så konstituert faglig leder. Forskningen hennes handlet om familie og hushold i en landsby i det post-kommunistiske Tsjekia. Senere ble matsikkerhet i det gamle Øst-Europa og kvinners situasjon etter kommunismens fall tema i Haukanes' arbeider. Med den kompetansen Haukanes hadde om Øst-Europa etter Østblokkens sammenbrudd, arrangerte senteret en rekke workshops, seminarer og konferanser der kjønnsforskere og Øst-Europa-eksperter møttes. Den britiske sosialantropologen Frances Pine var blant deltakerne. Hun var professor II i årene 2003 til 2006. I 2004 ble GAD flyttet til HEMIL-senteret fordi SKOK ikke lenger dekket den undervisningskompetansen GAD-programmet trengte.⁴⁶

Kjønnteoretisk nyorientering 2005–2010

Hvordan orienterte SKOK seg etter dette? Litteraturviteren Ellen Mortensen hadde vært med i de første SKOK-styrene fra 1999 og var også styreleder i en periode. I 2005 ble hun senterleder ved

45 Wærness 2004b.

46 Haukanes og Pine innledet et forsknings- og publiseringsfelleskap, se f.eks. Haukanes & Pine 2005.

SKOK. Mortensen kjente kjønnsforskningen godt, blant annet gjennom sitt doktorgradsarbeid som var basert på fransk feministisk teori. Før hun kom til SKOK, hadde hun hatt ansvar for og undervist i KVIK-ernene.⁴⁷ For å kunne drive forskningsbasert undervisning var det behov for nye lærebøker, og Mortensen tok et initiativ som resulterte i boka *Kjønnssteori* (2008). Hensikten med boka var å gi en innføring i kjønnssteoretisk utvikling etter 1980 i Europa og USA.

Boka speiler senterets forskningsprofil de to neste tiårene og ikke minst vendingen i retning poststrukturalistisk kjønnssteori.⁴⁸ Dette er teori som vektlegger at identitetsposisjoner, for eksempel «kvinne», «homoseksuell» eller «innvandrerkvinn», skapes i makt- og eksklusjonsprosesser og konstrueres som hierarkisk ordnede motsetningsforhold mellom «oss» og «de andre». Innenfor denne teorien er det sentralt at dette motsetningsforholdet reproduseres i språket. Det spørres blant annet etter hvordan kjønn produseres og reproduseres innenfor de vitenskapelige disiplinenes diskurser.⁴⁹

Boka viser hvordan poststrukturalistisk kjønnssteori preget SKOK-forskningen og forskningsfellesskapet.⁵⁰ SKOK-forskere rettet oppmerksomheten mot kjønnskritiske perspektiver, som skeiv (*queer*) teori og postkolonialitet. Innenfor skeiv teori hevdes det at forståelsen av seksualitet som legning eller fast karaktertrekk bare er en av mange måter å tolke seksualitet og begjær på. For eksempel er det ikke alle samfunn som har kjent og kjenner inndelingen av mennesker etter skillelinjen homo/hetero. Særlig vies den amerikanske filosofen og litteraturteoretikeren Judith Butler, som bidro til å utvikle skeiv teori og gjøre den relevant for

47 SKOK overtok ansvaret for KVIK-ernene fra Institutt for litteraturvitenskap til 2012 (Jegerstedt nov. 2021).

48 De sju redaktørene var Ellen Mortensen, Cathrine Egeland, Randi Gressgård, Cathrine Holst, Kari Jegerstedt, Sissel Rosland og Kristin Sampson. I tillegg bidro ti forskere i boka, de fleste var ved UiBs grunnenheter. I det følgende refereres det til boka som Mortensen mfl. 2008.

49 Mortensen mfl. 2008: 11–13.

50 Poststrukturalismen oppsto som tverrfaglig teorifelt fra slutten av 1960-årene, som reaksjon mot et positivistisk vitenskapsideal i humaniora og samfunnsfag. Jacques Lacan og Julia Kristeva har brukt teorien med utgangspunkt i fag som lingvistikk og psykologi (psykoanalyse). I kulturstudier er Michel Foucault en kjent representant for poststrukturalismen. Som i annen humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning står poststrukturalismen for en språklig/diskursiv vending. Se f.eks. Holst & Aarseth 2011.

kjønnsforskningen, oppmerksomhet. Som også diskutert i neste kapittel, gjelder dette særlig Butlers kritikk av feminismen for å ha oversett forskjeller kvinner imellom. I motsetning til denne heteronormativiteten handler skeiv teoris kritiske potensial ifølge Butler om å bryte ned skiller mellom mennesker, oppløse identitetskategorier knyttet til seksualitet og løfte fram verdien av seksualitets- og kjønns mangfold. I *Kjønnsteori* argumenteres det for at bruk av skeiv teori har gjort det mulig for kjønnsforskere å analysere og bidra i rettighetskampen for grupper som praktiserer likekjønnet sex, men også for transpersoner og intersex-/interkjønnpersoner (de som er født med uklart somatisk kjønn).⁵¹

I SKOK-miljøets kjønnsteori-bok vies også postkolonial teori stor plass. Her knyttes denne teoriretningen til inspirasjon fra poststrukturalismen. Et viktig utgangspunkt for postkolonial teori er at kolonitidens tenkesett og kunnskapsregime fortsatt preger mennesker i dag, verden over, men skillet mellom Orienten og Oksidenten er etablert ut fra et hierarkisk og vestlig tankesett. Forfatterne kobler postkolonial teori til feministisk kritikk ved at det postkoloniale subjektet ses som «andregjort». Dette knyttes til en forståelse der kvinner generelt «andregjøres» i forhold til menn. I boka framheves det at kjønnsforskere som bruker postkoloniale perspektiver eller teorier i forskningen, også ofte mener at vestlig feminisme i mange kontekster fungerer imperialistisk. Den ikke-vestlige kvinnen «andregjøres» av vestlige/hvite kvinner. Hun rasialiseres, nedvurderes som offer og som ikke-likestilte i familie og samfunn.⁵²

I *Kjønnsteori* vies også ulike psykoanalytiske perspektiver oppmerksomhet. Psykoanalytisk tilnærming til kjønn var sentral i feministisk forskning i 1970- og -80-årene. Psykoanalytisk tilnærming står i sammenheng med en konstruktivistisk tilnærming til kjønn, som legger vekt på at kjønn er formet gjennom ytre påvirkning (for eksempel familien) og via en språklig/symbolsk konstruksjonsprosess.⁵³ Med andre ord: Både psykoanalytisk teori og feministisk kvinne-/kjønnsteori forstår kjønn og

51 Mortensen mfl. 2008: 288–291. Se også Johansen 2019: 9–26.

52 Johansen 2019.

53 Mortensen mfl. 2008. Se også Moi 2004, 1986.

kjønnsidentitet som sosialt konstruert. Ved SKOK, som i andre kjønnsforskningsmiljø, benyttet litteraturvitere og filosofer ofte en psykoanalytisk tilnærming. Det var også forskere fra disse fagene som fra slutten av 1990-årene begynte å ta i bruk poststrukturalistisk teori. Inspirasjon fant de blant annet i tekstene til den franske filosofen og psykoanalytikeren Jacques Lacan, kjent for sin nylesning av Freud.

I doktoravhandlingen *Vitenskapssubjekt og seksuell differens* hevder Soleim at Lacans psykoanalytiske tilnærming peker mot at «radikal tvil» kan nyttes som metodisk grep i kjønnsforskning. Det som skal under lupen og betviles, er nettopp kjønnsidentitet og eksistensen eller betydningen av kjønnsforskjell. Fravær av en fast eller gitt identitet skal være det som preger det psykoanalytiske subjektet, ifølge Soleim. I sitt resonnement støtter Soleim seg ikke bare til Lacan, men også til Butler og hennes formulering om at kjønnsidentiteten er flytende, og at kjønn er performativt – noe som kan iscenesettes. Soleim understreker at Butler på ingen måte hevder noe så naivt som at kjønn kan endres bare ved en viljehandling, men for Butler blir drag-queen-show en manifestasjon av kjønnsidentitetens mulige oppløsning. Butlers tvilsprosjekt og skeptisisme omkring kjønn og kjønnsforskjellen er dermed noe mer radikalt enn tidligere feministiske teorier som slår fast at kjønn er «sosialt konstruert», altså produkt av samfunnsforhold, og ikke bare av biologi. Slik Soleim ser det, kan tvilsprosjektet i regi av en Lacan- og Butler-inspirert nylesning av Freud bidra til at kjønnsforskjellen slutter å fungere som hierarkisk og begrensende prinsipp og dermed mister relevans.⁵⁴

Diskursive tilnærminger ble viktige både i språkvitenskap og i samfunnsvitenskapene fra slutten av 1900-tallet. Tilnærmingene tok utgangspunkt i analyser av språklige kontekster og hvordan diskurser bidrar til å forme sosiale (makt-)forhold og institusjoner. Diskursive tilnærminger er, som psykoanalytiske tilnærminger, aktuelle i feministisk forskning, blant annet fordi de legger til rette for å studere hvordan makt og kjønnspekt kommer til uttrykk. Men hva vil det si å ha en diskursiv tilnærming til kjønnsforskningen? I *Kjønnssteori* forklarer Cathrine Egeland og Kari Jegerstedt at

54 Soleim 1999. I en artikkel i tidsskriftet *Tidsskrift for kjønnsforskning* kommenterer han egen forskning og bruk av blant andre Lacan.

det handler om å undersøke hvordan kjønn, seksualitet og subjekt produseres som resultat av den måten vi snakker om dette på.⁵⁵ De viser til Michel Foucaults teori om at fenomener ikke eksisterer før diskursen, noe som er et viktig referansepunkt for mange poststrukturalistiske kjønnsteoretikere. Foucault interesserte seg for mekanismer og sosialt maktspill som ga noen diskurser, som den medisinske/psykiatriske, forrang i kulturen framfor andre.

I faghistoriske tilbakeblikk og debatter understreker flere at norsk kjønnsforskning, i større grad enn andre forskningsfelt, sluttet opp om poststrukturalistisk teori. Den profilen som SKOK valgte fra omkring 2005, var representativ for fagfeltet – nasjonalt og internasjonalt.⁵⁶ Ut over på 2010-tallet kom imidlertid en reaksjon mot og kritikk av poststrukturalistisk kjønnsforskning, både fra faginternt og fageksternt hold. Det skjedde i kjølvannet av den såkalte Hjernevaskdebatten, som vi straks kommer til.

Forskning finansiert av Norges forskningsråd

Forskningsmiljøet ved SKOK søkte og oppnådde forskningsmidler fra Forskningsrådet (NFR) helt fra begynnelsen av. I et av disse prosjektene, *Sexual Difference, Beyond Constructuralism* (2000), var Soleim prosjektleder, sammen med Mortensen. Hensikten med prosjektet var å reflektere over begrepet seksuell differens, altså kjønnsforskjell fra ulike perspektiver. Også postdoktor og filosof Egeland ved SKOK arbeidet med begrepet og publiserte om det.⁵⁷ En NFR-rapport fra 2005 framhever problemstillingene og tematikken i prosjektet som nyskapende og at det bidro til «ny spennende faglig uro i feltet hvor spørsmål omkring tokjønnsmodeller, kjønnslikhet/ulikhet og kjønnslikestilling igjen utgjør omdreiningspunkter». Forskningsrådet så prosjektet som relevant for både «teoriutvikling, endringsstrategier og politikktutforming».⁵⁸

Tidlig på 00-tallet var trans- og intersex (interkjønn) relativt lite omtalt i forbindelse med skeives rettigheter. I post-

55 Mortensen mfl. 2008: 70.

56 Jegerstedt 2011, Holst & Aarseth 2011.

57 Egeland 2005, 2006.

58 Norges forskningsråd 2005.

strukturalistisk kjønnsforskning ble levekår, helsetilbud og diskrimineringsutfordringer for mennesker som bryter med både to-kjønnsmodellen (kvinne–mann-dikotomien) og heteronormativiteten (at heteroseksualitet tas for gitt), analysert.⁵⁹ Kritikere har omtalt denne forskningen som snevre akademiske, elitistiske øvelser. Følger vi NFR-rapporten nevnt ovenfor, hadde den mer sannsynlig betydning for politikktutforming, ikke minst siden både trans- og intersex-problematikken i de senere år er blitt stadig mer omtalt. Prosjektet stilte viktige spørsmål, for eksempel om hvorfor det er så utfordrende å framstå som en som overskrider faste kjønnsforestillinger. Tilbakeblikk viser at både seksualpolitikken og likestillingspolitikken for skeive ble endret og modernisert i kjølvannet av poststrukturalistisk kjønnsforskning, som den SKOK bidro til i dette NFR-prosjektet. Det skapte i tillegg oppmerksomhet om kjønnsmangfold, kjønnskategorier og kjønnsidentitet.

Mediestorm og faglig selvrefleksjon

Holbergprisen ble delt ut for første gang i 2004, og den gikk til Julia Kristeva, etter forslag fra kjønnsforskningstilgjengene i Norge.⁶⁰ Tildelingen ble svært kontroversiell. I media ble Kristeva omtalt som uforståelig og elitistisk, og noen mente at hennes arbeid var uten relevans for den alminnelige kvinne- og kjønnsforskningen innenfor humaniora, samfunnsvitenskap og i andre fag.⁶¹ Mange ved UiB, som dekan ved HF, filosof og kjønnsforsker Vigdis Songe-Møller, forsvarte Kristeva som en betydningsfull kjønnssteoretiker. Journalisten Alfred Fidjestøl oppsummerte mediedebatten i Klassekampen med at «[k]ontroversielle Kristeva skapte den største stormen på Vestlandet i vinter».⁶²

59 For definisjon av begrepene kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, se for eksempel «Rett til rett kjønn – helse til alle kjønn» – regjeringen.no

60 Holbergprisen til Julia Kristeva (forskning.no).

61 Kristeva-krangel. Forskning.no. Hentet 01.06.2021 – <https://forskning.no/forskningspriser-om-forskning/kristeva-krangel/1055936>

62 Klassekampen 22. januar 2005, «Kampen om Kristeva» – <https://arkiv.klassekampen.no/561/article/item/null/kampen-om-kristeva>; Songe-Møller, V., «Tøv om Julia Kristeva og Holbergprisen», Bergens Tidende, 4. desember 2004 – <https://www.bt.no/btmeninger/i/58pP1/toev-om-julia-kristeva-og-holbergprisen>

Intensiteten i debatten var det ingenting å si på, og kritikken mot kjønnsforskningen fortsatte i media. Den nådde et fortetningspunkt med TV-underholdningsprogrammet «Hjernevask» i 2010 – som vel også tok mål av seg til å formidle vitenskapelige analyser. Programlederne Harald Eia og Ole-Martin Ihle stilte spørsmålet «Født sånn eller blitt sånn?», og tematiserte med det forholdet mellom biologi og samfunnsvitenskap. Kjønnsforskere fra Senter for kjønnsforskning ved UiO stilte opp, de ble utmanøvrert og framstilt som noen som uttalte seg om biologiske kjønnsforskjeller på sviktende grunnlag. Ingen av forskerne som ble intervjuet, hørte til på SKOK da programmet ble sendt, men latterliggjøringen av kjønnsforskningen rammet hele miljøet i Norge. I 2010 vrirmler det av oppslag i norske aviser om «Hjernevask»-programmet, med beskyldninger om tvilsom vitenskapelighet innenfor kjønnsforskningsfeltet.

«La oss si det som det er: Vi ble fratatt all ære som kjønnsforskere i forbindelse med Eia-programmene [...] og vi gikk alle med i dragsuget», skrev Mortensen i en artikkel i *Tidsskrift for kjønnsforskning* i 2011. Hun er en humanistisk kjønnsforsker som i stor utstrekning har anvendt poststrukturalistiske og dekonstruktivistiske teorier om kjønn og seksualitet, og å møte kritikken om at kjønnsforskere «ikke forholder seg til den virkelige verden», fant hun krevende. Hun ønsket en åpen og fordomsfri dialog om forskning, men forventet også at de som uttalte seg om den, gjorde det på noenlunde informert grunnlag. I ettertid er «Hjernevask»-programmet også blitt kritisert for å ha feilinformert forskerne som ble invitert til å delta. De ble invitert til å bidra i en faglig debatt om kjønn, men programmet viste seg heller å være et underholdningsprogram. Forskerne ble «kastet til ulvene», og de var uforberedt på å måtte forsvare seg mot det karikerte bildet av kjønnsforskning som de ble møtt med. At det heller ikke bare var kjønnsforskningen som omfavnet poststrukturalismen og den språklige vendingen i årene rundt 2000, slik som programmet kunne gi inntrykk av, stemte heller ikke.⁶³

«Hjernevask»-hendelsen satte fart i diskusjonen innenfor fagfeltet om profil og tilnærming. I *Tidsskrift for kjønnsforskning*

63 Mortensen 2011: 149, Wærness 2011.

fulgte en intens faglig debatt, med både kritikk og forsvar av poststrukturalistisk kjønnsforskning. SKOKs forskningsleder Mortensen og Jegerstedt (førsteamanuensis ved SKOK fra 2008) forsvarte teoriretningen og gjorde grundig rede for hva den står for – vitenskapsteoretisk og på andre måter.⁶⁴ Jegerstedt kommenterte poststrukturalismens kritiske potensial, blant annet ved at den åpner for å stille spørsmål ved kategorier som ellers tas for gitt, som hva er kvinne og hva er mann, hva er natur og hva er kultur.⁶⁵

Flere i det norske kjønnsforskningstiljøet argumenterte også mot SKOK-forskerne. «Språk- og diskursanalyse [...] synes å ha fått en repetitiv karakter og mangler tematisering av egen rekkevidde og forklaringskraft», skrev Harriet Bjerrum Nielsen, leder ved Senter for kjønnsforskning ved UiO.⁶⁶ Wærness uttrykte bekymring for kjønnsforskningens utvikling og bindingen til poststrukturalistisk teori. Som sosiolog, kvinneforsker og feminist fant hun at det var teorier hun ikke kunne forholde seg til. Hun mente at poststrukturalisme og en språklig vending hadde ført til at feministisk forskning ikke lenger var redskap for kvinnefrigjøring.⁶⁷ Moi fulgte kjønnsforskningfeltet i Norge fra USA. I 2014 uttalte hun at feministisk forskning trengte en revolusjon. Det måtte bli mindre tåke og mer klar tale i kjønnsforskningfeltet i Skandinavia, utdypet hun, med henvisning til forskning med utspring i den poststrukturalistiske teoritradisjonen.⁶⁸ Slik endte ikke debatten i noen enighet; det ble heller tydelig at kjønnsforskningfeltet, som de fleste andre tverrfaglige forskningsfelt, var bebodd av fagfolk som ikke delte et felles teorigrunnlag, selv om de delte et tema. Det var jo også bredt nok, der det spente over det sosiale, politiske og kulturelle – og potensielt biologiske – og dessuten over flere disipliner.

64 Mortensen 2011, Jegerstedt 2011. Jegerstedts artikkel er formulert som et svar til sosiologene Holst og Aarseth, og deres kritiske artikkel om poststrukturalismen i kjønnsforskningfeltet, jf. Holst & Aarseth 2011.

65 Jegerstedt 2010: 406.

66 Nielsen 2010: 160 se også Nielsen 2009: 251.

67 Holst & Aarseth 2011, Nielsen 2010, Wærness 2013.

68 Begrepet fenomenologi kommer av det greske ordet *phainomenon* og betyr «det som kommer til syne». Sampson forklarer at fenomenologisk tilnærming i vitenskapen innebærer vektlegging av «erfaringens struktur og forutsetninger. Med vektlegging av erfaring står fenomenologien som en kritikk av poststrukturalistisk tenkning, hvor en finner en stor grad av vektlegging av språk hva gjelder undersøkelser av verden og mening». Mortensen mfl. 2008: 38.

Nye aktiviteter og nye tilnærminger

Debatten gjorde ingen varig skade ved UiB, om stillinger og studenttilstrømming brukes som målestokk. I 2012 kunne Mortensen tvert om glede seg over at SKOK fikk to nye, faste vitenskapelige stillinger i forbindelse med at det fikk ansvar for en nyopprettet bachelorgrad i tverrfaglige kjønnsstudier, basert på de gamle KVIK-emnene. Studenter som ikke ønsket å avlegge BA-graden ved SKOK, kunne ta KVIK-emner som frie studieemner og innpasse dem i lavere grads-studier.⁶⁹ SKOK fikk ikke ansvar for noe mastergradsprogram, men underviste viderekomne studenter i faste, årlige seminarer, såkalte mastergradsstafetter, og organiserte etter hvert også ph.d.-stafetter. Her fikk kandidater med kjønnsperspektiv i forskningen anledning til å legge fram prosjektene sine og diskutere dem i forskningsmiljøet ved SKOK. Slik fulgte SKOK opp sitt formål: å legge til rette for kjønnsperspektiv i undervisningen ved alle fakultetene.

Internasjonaliseringen hadde økt i omfang ved UiB, slik også ved SKOK, som blant annet innledet samarbeid og inngikk utvekslingsavtale med Centre for Women's and Gender Studies ved Rutgers, The State University of New Jersey, fra 2009.⁷⁰

Program for kjønnsforskning 2008–2012 var det tredje i rekken av programmer innenfor Forskningsrådets satsing på kjønnsforskning. Det var innrettet mot tverrfaglig grunnforskning – særlig innenfor humaniora og samfunnsvitenskap.⁷¹ SKOK fikk støtte til et delprogram, ledet av Mortensen: Tenkning som handling: kjønn, demokrati, frihet 2008–2012.⁷² Det knyttet an til «kropp og seksualitet, medborgerskap og ny teknologi».⁷³ Forskningsprofilen ved SKOK, med psykoanalytisk tilnærming til kjønn, poststrukturalistisk kjønnsforskning og fortsatt bruk av skeiv teori

69 I universitetsstyret sak 68/2011 ble mandatet for SKOK endret som følge av at senteret hadde fått undervisningsoppgaver og faste stillinger for disse, jf. Budsjettsak for 2011, sak 72/2011.

70 «Skok og Rutgers». *Hubro* 4. august 2010.

71 Kjønnsforskning 2008–2012. Sluttrapport 2013.

72 NFR refererte til prosjektet både på engelsk og norsk. Norsk tittel var «Tenkning som handling: kjønn, demokrati, frihet». Se Kjønnsforskning 2008–2012. Sluttrapport, NFR. Engelsk tittel: «Thought as action: gender, democracy, freedom».

73 Tidligere kjønnsforskningsprogram i Forskningsrådet: Kjønn i endring (1996–2001) og Kjønnsforskning: kunnskap, grenser, endring (2001–2007/08).

og postkolonial teori, ble fulgt opp i prosjektet. Forskning om demokrati og frihet åpnet også for forskning om medborgerskap og hvilke grupper av mennesker som er fullverdige borgere med adgang til de alminnelige samfunnsarenaene. Det aktualiserte forskning med utgangspunkt i begrepet multikulturalisme, forstått som en normativ ideologi og politikk som ønsker anerkjennelse og bevaring av minoritetsgruppers kultur.

Samtidig var et nytt perspektiv i ferd med å gjøre seg gjeldende i det norske kjønnsforskningsfeltet omkring 2010: interseksjonalitetsperspektivet. Det var også med i programmet ved SKOK. Det belyser samspeilet av ulike former for makt, med særlig vekt på den gjensidige konstitueringen av kjønn og rase, men også ved at andre forskjellskapende kategorier «krysser inn», som seksualitet og kjønnsuttrykk, funksjonalitet (funksjonsevne) og alder.⁷⁴ Også posthumanisme, en retning i kjønnsforskningen som speiler økt interesse for blant annet miljøkrisen og biologisk mangfold, ble i løpet av prosjektperioden og videre fram på 2010-tallet introdusert som ny tilnærming i SKOK-forskningen.

Forskning om kropp og seksualitet – psykoanalytisk og skeiv teori

Det psykoanalytiske perspektivet ble fulgt opp i SKOK-miljøet til ut på 2010-tallet, blant annet i Jegerstedts doktoravhandling innenfor feministisk litteraturvitenskap.⁷⁵ Studieemnet PSANA, Innføring i psykoanalyse, ble for første gang tilbudt høsten 2005. Soleim var emneansvarlig og sto for det meste av undervisningen. Studenter ved andre fakulteter enn HF deltok i kurset, blant annet fra Det psykologiske fakultet. Spørsmålet om rettslig tilregnelighet ble aktualisert med *Utøya*-tragedien, og PSANA-studentene fikk i tiden etterpå innføring i emnet Psychoanalysis and criminal responsibility. PSANA-kurset ble lagt ned i 2012, da Soleim gikk av med pensjon. I studentmagasinet *Atrium* (HF-studenter) ble det beklaget at kurset ble avvirket, siden det var et unikt studietilbud som ingen andre studiesteder i Norge hadde maken til.⁷⁶ SKOK-

74 Gressgård 2013.

75 Jegerstedts doktorgrad 2008.

76 Pedersen 2012.

stipendiat og litteraturviter Magnus Mikkelsen var involvert i PSANA-undervisningen og skrev avhandling om psykoanalytiker Lacan og filosofen Alain Badiou. Hans bidrag er så langt det siste større arbeidet ved SKOK basert på en psykoanalytisk tilnærming.⁷⁷

At SKOK er et miljø for seksualitetsforskning, synliggjøres i stor grad ved bidrag fra sosiologen Randi Gressgård. Forskningen hennes kan plasseres i skjæringspunktet mellom kjønns- og seksualitetsforskning og minoritetsforskning, og hun retter kritisk søkelys mot rettighetsdiskursen som har stått sentralt i debatten om (seksuelt) medborgerskap, og som er blitt tatt til inntekt for nasjonsbyggende interesser. Det har ledet til at hun, i likhet med andre i kjønnsforskningsfeltet, har tatt i bruk det analytiske begrepet homonasjonalisme.⁷⁸ Begrepet peker mot at den homoseksuelle minoriteten i Vesten har endret status, fra å være marginalisert til å bli integrert. Medborgerskap, i Norge og andre vestlige land, forutsetter i dag oppslutning om liberale idealer, som homotoleranse. Slik kan homotoleranse bli sett som et høyverdig trekk ved egen kultur og som en mangel ved «de andres» kultur. Og for å distansere seg fra «de andre», i første rekke muslimske innvandrer miljøer, er det ifølge Gressgård en tendens til at nasjonalisme omfavner liberal homopolitikk. Ikke minst høyrepopulister slutter, ifølge henne og andre kjønnsforskere, opp om homonasjonalismen, ut fra en antakelse om at muslimer forfølger homoseksuelle.⁷⁹

Seksualitetsstudier skapte oppmerksomhet om seksualpolitikk og hvordan den bidro til å regulere innvandring. Stipendiat Synnøve Økland Jahnsen var knyttet til prosjektet Tanken som handling (2008–2012). I avhandlingen *Innestengt eller utestengt? Norsk prostitusjonspolitik og kampen mot menneskehandel* argumenterer hun for at retorikken som preger diskusjonen om menneskehandel, er problematisk. Hun mener den tåkelegger at norsk seksualpolitikk, slik den praktiseres, innebærer at tradisjonelle velferdsstatlige verdier må vike i møte med restriktive innvan-

77 Michelsen 2018.

78 Gressgård 2010, 2013, 2017 [2005].

79 Gressgård 2017 [2005].

dringspolitiske hensyn.⁸⁰ Hun knytter dette til forskning som viser at repressive maktformer først og fremst rammer utenlandske statsborgere.⁸¹

Forskning ved SKOK om seksuelt mangfold kan sies å handle om fenomener som intersex og transkjønn. Sosialantropolog og stipendiat Marit Vaula Rasmussen er et eksempel. Hennes forskning handler om det hun omtaler som «de usynlige intersex-barna», de som i mange tilfeller ble behandlet med kirurgi i spedbarnsalder eller tidlig barndom. Rasmussen ser det som paradoksalt at det norske helsevesenet nøler med å innvilge operasjoner for transseksuelle, med den begrunnelse at operasjonene er ugjenkallelige, men samtidig opererer små intersex-barn. Hun viser til at respekten for den opprinnelige kroppen er stor når det gjelder transseksuelle voksne, mens intersexbarna ikke engang får ha et ord med i laget når kroppen deres endres for alltid. Rasmussen skriver også om den alternative etisk-medisinske tilnærmingen som fraråder kirurgi uten voksent samtykke, og som legger til grunn at intersex-barna skal oppfattes som del av kjønns mangfoldet.⁸² Intersex, eller interkjønn som nå regnes som relevant begrep, omtales i kjønnsforskningen som «det tredje kjønn». En slik forståelse er også aktuell blant skeive aktivister og i seksualpolitikken.⁸³

Et annet eksempel er Nadzeya Husakouskayas doktorgrads-prosjekt om transpolitikk i Ukraina og hvordan transkjønn gradvis ble konstruert som et problem som måtte løses innenfor det Husakouskaya omtaler som «det brede geopolitiske rammeverket europeisering og europeisk valg av/for Ukraina».⁸⁴ I tillegg til skeiv teori benyttet hun postkolonial teori, i og med at hun reiste spørsmålet om relevansen av et postkolonialt kritisk perspektiv på et postsovjetisk samfunn.⁸⁵

Kroppen i kjønnsforskningen handler ikke bare om «skeiv».

80 Jahnsen 2014.

81 Kjønnsforskning 2008–2012. Sluttrapport.

82 Rasmussen var stipendiat ved SKOK i årene omkring 2005. Prosjektet, som ikke er avsluttet, er omtalt her: «De usynlige barna», Kilden. Kjønnsforskning. Forskningsrådet, 25. april 2008. <https://kjonnsforskning.no/nb/2008/04/de-usynlige-barna>

83 Johansen 2019: 197–198.

84 Prosjektpresentasjon: <https://www.uib.no/skok/86736/avslutta-prosjekt#transgender-politics-bodies-in-ukraine>

85 Husakouskaya 2019.

Det kan handle om seksuell trakassering, vold og overgrep, som i Lundgrens forskning ved Senter for humanistisk kvinneforskning i 1980- og -90-årene. Da #metoo-bevegelsen skyllet over verden og nådde Bergen, hadde SKOK et folkemøte på Litteraturhuset om bevegelsen. Der deltok daværende UiB-rector Dag Rune Olsen, og han lovet SKOK et postdoktorstipend for å forske på #metoo i akademien. Redi Koobak, med bakgrunn i kjønnsforskning, kunstspråk og litteraturstudier fra blant annet svensk akademien, fikk stipendet. Hun sammenlikner forholdene blant annet i Sør-Afrika og Norge.

I 2019 kom Johansens bok *Skeive linjer i norsk historie, frå norrøn tid til i dag*.⁸⁶ Den er den første samlede sammenfatningen av historien til skeive mennesker i Norge. Innledningsvis gjør den greie for hvordan historie og andre fagfelt har tatt i bruk begrepet queer, hentet fra aktivistmiljø, og utviklet skeiv teori. Boka tar også opp hvordan normbrudd knyttet til kjønnsuttrykk og seksualitet er møtt i ulike perioder, og hvilke årsaksforklaringer (på «avvik») som til enhver tid har dominert.

Seksualitetsstudier er fortsatt et forskningstema ved SKOK. På hjemmesidene presenteres forskergruppa *Kjønns- og seksualitetsforskningens grunnlagsproblemer*; dette er en tverrfaglig og tverrfakultær forskergruppe for UiB-forskere med interesse for grunnlagsproblematikk innenfor kjønns- og seksualitetsforskning, og ledes av #metoo-forsker og postdoktor Koobak.⁸⁷

Posthumanisme, kjønn og biologi

Gjennom å tematisere relasjonen mellom dyr og mennesker, knyttet kjønnsforskere seg til en ny trend i humanistisk forskning, posthumanismen. Denne tilnærmingen gjenspeiler en generell dreining innenfor HF-fagene i 2010-årene i kjølvannet av klimakrisen: en større interesse for miljø og dyrevelferd. Hvordan begynte det, og hvilken oppslutning har dette perspektivet hatt ved SKOK?

TV-programmet «Hjernevask» tok utgangspunkt i at kjønns-

86 Johansen 2019.

87 Forskergrupper [SKOK, UiB].

forskningen ikke brydde seg om biologisk kunnskap. Noen av forskerne som ble kritisert i programmet, har senere kritisert at det så bort fra den posthumanistiske tilnærmingen i kjønnsforskningen i tida rundt 2010.⁸⁸ De mener at kombinasjonen av stadige teknologisk-medisinske framskritt og miljøkrise aktualiserer nye spørsmål for kjønnsforskningen, som hva som skiller mennesker fra andre arter i naturen, og fra menneskeskapt teknologiske innretninger – som roboter. De spør hvordan sameksistensen mellom dyr og mennesker kan ivaretas på en bærekraftig måte – og om ikke også dyrene har moralsk rett til aktørskap. I fortsettelsen stiller de spørsmål ved om skillet mellom mennesker og dyr og mellom mennesker og maskiner er absolutt. Dette spørsmålet stilles fordi det nå er mulig å operere inn dyreorganer og kunstige kroppsdelar i mennesket.

Ved SKOK tar for eksempel postdoktor Egeland til orde for at samtidens kjønnteoretikere skriver seg inn i en posthumanistisk diskurs om mennesker, kjønn og kropp. Post-prefikset må, slik hun ser det, ikke lede til forståelsen «etter-humanisme» eller «ikke humanisme», men heller til at begrepet eller retningen har rot i poststrukturalistiske teorier, som postkolonialitet.⁸⁹ Med referanse til blant andre Elisabeth Grosz, professor II ved SKOK, forklarer Egeland at en feministisk, posthumanistisk tilnærming ikke bare innebærer å problematisere skillet mellom mennesker og maskiner, eller mennesket og andre arter, men også skiller mennesker imellom. Dette poenget kan illustreres med henvisning til Rasmussens doktorgradsprosjektet om «De usynlige intersex-barna». Det kan ses som et slags merke for den nye tilnærmingen i SKOK-forskningen og i kjønnsforskningen generelt: Problemstillinger som tidligere var sett på som rent medisinske, kan via posthumanistisk og skeiv/queer teori tematiseres og bli viktige i samfunnsvitenskapelig og humanistisk kjønnsforskning.⁹⁰

Egeland ser den posthumanistiske, biologiske og medisinske tilnærmingen i kjønnsforskning som et resultat og en konsekvens av det som alltid har vært kjønnsforskningens anliggende:

88 Berg, Bolsø & Hellstrand 2020.

89 Mortensen mfl. 2008: 319, Berg, Bolsø & Hellstrand 2020.

90 Førde 2008.

å problematisere «det naturlige» ved kjønn. Slik innebærer også en posthumanistisk tilnærming kritikk av at «naturlig kjønn» er brukt som argument for å opprettholde strukturelle ulikheter, marginalisereseksualiteter, eller identiteter, og generell kjønnsurettferdighet. Hun bruker informasjonsteknologi som eksempel på teknologi som har bidratt til å endre forestillinger om kjønn og seksualitet; blant annet har den gjort informasjon om seksualitetsmangfoldet tilgjengelig utenfor subkulturene. Slik spres kjønnsforestillinger og «kjønns spesifikke kropp».

Innenfor posthumanismen utforskes det hvordan nye teknologier, blant annet reproduktive teknologier og transplantasjonsteknologi, flytter grensene for det menneskelige.

Gjennom internasjonale nettverk er flere nye forskere og tema kommet til SKOK. Den skotske litteraturforskeren Donna McCormack var postdoktor ved SKOK mellom 2013 og 2015. Hun brukte en posthumanistisk tilnærming i sin forskning om forestillinger om monster og det monstrøse i skjønnlitteratur, populærlitteratur og i science fiction-litteratur. I en invitasjon til en SKOK-workshop om dette i 2013 het det: «We live in times of monsters: whether within popular culture, medical discourses, the news or nursery rhymes – monsters still lurk under our beds.» McCormack brukte posthumanisme og postkolonial teori i utforskningen av grenseoppgangen av menneskelighet og (fantasi)monster, og hvordan transplantasjonsteknologi er innvevd i postkoloniale og kjønnede maktstrukturer og maktovergrep.⁹¹

Posthumanismen har også aktualisert nye forskningstemaer, som humanistisk hjerneforskning, og ført til oppstart av et EU-støttet forskningsprosjekt, FEMSAG – Feminist Theory After Sex and Gender. Det tar sikte på å utvikle begrep som kan belyse arv og miljø-problematikken – en problematikk i kjernen av flere av samtidens debatter om kjønn i vitenskap og politikk. Ved SKOK har filosof og postdoktor Claus Halberg undersøkt hvordan arv/miljø-komplekset håndteres i nyere feministiske vitenskapsstudier.⁹² I kjølvannet har flere forskere ved SKOK tatt opp problemstillinger knyttet til arv-miljø-problematikk, og kjønn og humanistisk medisin er fortsatt et av satsingsområdene ved

91 McCormack 2016, Hellstrand mfl. 2017.

92 Se SKOKs nettsider om Claus Halberg og prosjektet FEMSAG.

senteret. Det presenteres som et felt innenfor humanistisk medisin som er relatert til kjønn, seksualitet, bioteknologi, psykologi, migrasjon og spørsmål om rettferdighet og ansvar.⁹³

*Global orientering, postkoloniale tilnærminger
– religion, migrasjon og integrering*

Da SKOK markerte 10-årsjubileet i 2009, uttalte Mortensen seg om SKOK i et nytt desennium: «Vi vil fortsette satsingen på det teoretiske, men nå vil vi gå mer globalt til verks.» Tiden var inne for å stille de nødvendige spørsmålene. Stikkordet var global feminisme, forklarte Mortensen.⁹⁴ Nå, etter et nytt tiår, er det interessant å undersøke hvilke spørsmål som ble stilt.

Først, hva innebar det for SKOK i 2009 å ha et globalt perspektiv? I særlig grad betydde det å ta høyde for kritikken fra feminister og kjønnteoretikere i det globale sør.⁹⁵ Dette var en kritikk av at tradisjonell, feministisk forskning bar preg av vestlige dominans og eurosentrisme. Denne typen kritikk og alternative tilnærminger var – som vist ovenfor – allerede tatt opp i SKOK-forskernes bok *Kjønnteori* (2008), hvor postkolonial teori ble introdusert av Jegerstedt og Gressgård, i samarbeid med historikeren Sissel Rosland. De tre viste til teoriens tverrfaglige karakter og at litteraturvitere, antropologer og historikere hadde tatt den i bruk. De antydte at postkolonial teori kunne lede til en interseksjonell tilnærming – da teoriens utgangspunkt var at «kvinner og menn kjennetegnes av klassemarkører, rasemarkører og andre forskjellsmarkører».⁹⁶

Siden har postkolonialitet som begrep og teori inspirert forskning ved SKOK. Det har vært aktuelt i litteraturvitenskap, som i en bok Jegerstedt var med å redigere: *Exploring the Black Venus Figure in Aesthetic Practices* (2019).⁹⁷ Den handler om den koloniale fasinasjonen for den svarte, kvinnelige kroppen. Jegerstedt bidro med en analyse av sørafrikansk, svart protestlitteratur.

93 Kjønn og humanistisk medisin 2020, 15. september.

94 «SKOK fyller ti år» 2011.

95 Mortensen mfl. 2008: 194–197.

96 Sst.: 197.

97 Gjerden, Jegerstedt & Svrljuga (Red.) (2019).

Forskningen ved SKOK av forskere med interesse for postkolonial teori spenner over et mange tema, og i fortsettelsen gis noen eksempler.

Religionsviteren Marianne Bø analyserte iranske kvinneverettighetsaktivister og deres ulike oppfatninger om hvorvidt sharia og kvinners rettigheter kan kombineres. Avhandlingen hennes kaster også lys over ikke-vestlige feministers kritikk av vestlig feminisme.⁹⁸ Også sosiologen Gilda Seddighis doktorgradsarbeid gjaldt iranske forhold, der hun tok for seg hvordan internett åpnet for feministisk aktivisme i Iran selv under teokrati og et strengt islamsk styre på 2000-tallet.⁹⁹

Ovenfor er det vist til Gressgårds arbeid med seksualitets-spørsmål. I sin tidlige akademiske karriere var hun del av den tverrfaglige IMER-forskningen ved UiB.¹⁰⁰ Gressgård har i de senere årene også arbeidet med integreringspolitikk, blant annet ved å undersøke ideologien bak den og hvordan individuell likeverdighet og kulturell særegenhet kan holdes i hevd som idealer på én og samme tid.¹⁰¹ Gressgård henter inspirasjon fra flere perspektiver i nyere kjønnsforskning, postkolonialitet, men også interseksjonalitet, og hun har i flere år også samarbeidet med sosialantropologen Christine M. Jacobsen som også tilhørte IMER-miljøet fra 1990-tallet. De har blant annet problematisert Norges framstilling av seg selv som et foregangsland innenfor likestilling i internasjonale sammenhenger.¹⁰²

Nettopp Christine M. Jacobsen ble ny faglig leder ved SKOK i 2014. Hun hadde erfaring med forskning om koblingene mellom kjønn, religion og migrasjon. I et intervju forteller Jacobsen at det å delta ved FNs kvinnekongress i Beijing i 1995 var en skjellset-

98 Bø 2012, se omtale SKOK/ UIBs nettsider <https://www.uib.no/skok/19270/diskusjoner-om-familielov-i-iran>

99 Seddighi 2009.

100 Norges forskningsråd etablerte forskningsprogrammet IMER (Immigrasjon og etniske relasjoner) i 1997, og IMER-Bergen (etablert i 1996) under ledelse av sosialantropologen Yngve Lithmann, ble en stor bidragsyter og mottok midler de årene programmet eksisterte som eget program (1997–2010), med bidrag fra sosiologer og sosialantropologer, som sosiologene Mette Andersson og Randi Gressgård og sosialantropologen og Christine Jacobsen.

101 Gressgård 2002.

102 Interseksjonalitet-begrepet kommer fra amerikansk feminisme og viser til en situasjon der ulike diskrimineringsgrunnlag krysser over, samvirker og forsterker hverandre. Se for eksempel Gressgård 2013.

tende opplevelse. Som medlem av Norsk Studentunions kvinnegruppe var oppdraget der å informere, blant andre muslimske kvinner, om den norske likestillingsmodellen. For Jacobsen ble det en vekker at iranske, muslimske kvinneaktivister i Beijing viste liten interesse for norsk likestilling. Heller enn å lytte til stemmene fra nord om å bli reddet fra undertrykking, brukte de konferansen til å samle seg om en ny bevegelse, i ettertid kjent som islamsk feminisme. Jacobsen understrekte at mange, også innenfor kjønnsforskning, er blinde for betydningen av sitt eget ståsted. Etter opplevelsen i Beijing har hun i sin forskning problematisert forståelsen av muslimske kvinner som undertrykte og sårbare.¹⁰³

I 2015 tok over én million migranter både sjø- og landeveien til Europa. Dette ble fort omtalt som en flyktningkrise, og mange tiltak ble diskutert og innført for å stoppe strømmen av flyktninger og migranter. SKOK-forskere hadde kompetanse og erfaring blant annet gjennom deltakelsen i IMER-programmet, – og nye kjønns-teoretiske perspektiver kunne bringes inn i forskning om den nye situasjonen.

Migrasjon ble Jacobsens viktigste forskningstema ved SKOK. Mellom 2016 og 2020 ledet hun NFR-prosjektet «WAIT». Det undersøker hvordan lovverk, kulturelle normer og maktforhold strukturerer tid på bestemte måter, og hvordan disse strukturene virker på subjektive erfaringer og livsprosjekter.¹⁰⁴ Prosjektet tok utgangspunkt i teorier om tid og begrepene «waitinghood» eller «venten» og irregulære eller ulovlige immigranter. Prosjektet er komparativt og studerer irregulære migranternes situasjon i fire europeiske byer – Oslo, Stockholm, Marseille og Hamburg. Det har postkolonial teori og interseksjonelle perspektiver som rammer, med oppmerksomhet om hvordan ulike og forskjellskapende faktorer kan virke sammen og forme migranternes opplevelser av hvordan det er å leve i usikkerhet om hva fremtiden bringer.¹⁰⁵

Migrasjonsforskerne ved SKOK har nå en tverrfaglig fors-

103 «Fleire vil studere kjønn», Nyhetsmagasinet. Kjønnsforskning. Forskningsrådet, 6. januar 2017 – <https://kjonnsforskning.no/nb/2017/01/fleire-vil-studere-kjonn>

104 Se Jacobsen, Karlsen & Khosravi (red.) 2020.

105 Jacobsen, Karlsen & Khosravi (red.) 2021. Prosjektet åpnet for at SKOK kom med i skandinaviske og europeiske kjønnsforskningsnettverk som studerte utfordringer knyttet til migrasjon i vår tid. Det rekrutterte forskere til SKOK, som geografen Kari Anne Drangslund som tok doktorgrad innenfor prosjektet.

kergruppe og et nytt NFR-prosjekt: Temporary protection as a durable solution? The 'return turn' in asylum policies in Europe (TemPro). Kjønnsforskernes migrasjonsforskning kan skape engasjement. I Danmark er kjønnsforskning blitt kritisert for å være politisert kjønns- og migrasjonsforskning i regi av «venstresida».¹⁰⁶ Slik kritikk er ikke kommet i Norge, så langt.

Kjønnsforskningens historie og framtid

I dette kapitlet er det vist at kvinneforskningens historie ved UiB går tilbake til 1970-årene, og at den har vært dominert av samfunnsvitere og humanister. Begge utførte empirisk forskning, og begreps- og teoriutvikling fulgte i dens kjølvann. Med SKOK under ledelse av Wærness ble kjønn og utvikling tematisert, og under Mortensens ledelse fra 2005 til 2010 ble forskningen i større grad orientert mot humanistisk, teoretisk kjønnsforskning. Det innebar å ta i bruk feministisk psykoanalytisk teori og ulike varianter av poststrukturalistisk kjønnsteori. I Jacobsens lederperiode fikk SKOK-forskningen tydeligere innslag av samfunnsvitenskapelig kjønnsforskning, uten at interessen for teoriutvikling ble borte. Nye forskningstemaer kom til, som migrasjon og minoritetsforskning. Seksualitetsforskningen som startet da Mortensen var leder, fortsatte mens Jacobsen var leder, og vokste i omfang.

Etter 2010 brukes ikke begrepet poststrukturalisme så mye innenfor kjønnsforskningen, og det kan se ut som om det ikke lenger er så relevant i faglige debatter. Men «avleggere» av dette store, tverrfaglige teorifeltet lever i beste velgående i kjønnsforskningen generelt og i forskningen ved SKOK: Skeiv teori, postkolonialitet og interseksjonalitet er utgangspunkt for aktuell forskning.

Selv om teoriutvikling har hatt en sentral plass i forskningen ved SKOK, har tilknyttede forskere også kunnet dyrke sine empirisk orienterte kjønnsforskningsinteresser. Nesten all kjønnsforskning har vært – og er – basert på en eller annen form for empiri, men denne åpenheten overfor ulike måter å være kjønnsforsker på har trolig vært en viktig grunn til at det ikke har vært store faglige konfronta-

sjoner innad ved senteret. Historien om kvinne- og kjønnsforskningen ved UiB kan dermed leses som prosjekt som har åpnet for stor grad av sameksistens mellom empirikere og teoretikere, humanister og samfunnsvitere. Både under humanisten Mortensens ledelse og samfunnsviteren Jacobsens ledelse har SKOK fulgt mandatet: å bruke empiri i kjønnssteoriens tjeneste.

Tidsskriftet *Kjønnsforskning* hadde en kronikk-serie i 2021 der forskningsledere ved landets kjønnsforskningssentra svarte på spørsmålet: Hva forsker vi på? Jegerstedt understreker i sitt svar ordet mangfold: Tidligere har det vært prosjekter med kvinne- og familieperspektiv og dessuten om byhistorie.¹⁰⁷ Forskningen ved SKOK handler om så forskjellige tema og tilnærminger som kjønn og autisme, rasialisering i russisk online aktivisme og om psykoanalysens «renessanse» i politisk filosofi.¹⁰⁸ SKOK har åpnet for å fremme både teoretisk og empirisk orientert kjønnsforskning. Både det globale og det historiske perspektivet er viktig. Forskningen når langt ut. Et eksempel er Gressgårds artikkel «Å stange hodet i veggen», om mikroaggresjon og hverdagslig diskriminering, som er oversatt til mange språk og nylig til arabisk.¹⁰⁹

Forskergruppene ved SKOK har fått stor oppslutning de senere årene. Det tyder på tverrfaglig og tverrfakultær interesse for teoriet som forskere ved senteret er opptatt av.

Litteratur og kilder

- Berg, A.J., Bolsø, A. & Hellstrand, I. (2020). Posthumanistiske muligheter og transhumanistiske blindspor i det antropocene. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4, 285–298.
- Bøe, M. (2012). *Debating family law in contemporary Iran. Continuity and change in women's rights activists' conceptions of Shari'a and women's rights*. Universitetet i Bergen.
- Christensen, K. & Syltevik, L.J. (2013). Lønnsarbeid og kvinnearbeid. Tilbake til diskusjonen om arbeid. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 37(2), 157–172.
- Dahlström, E. (red.) (1962). *Kvinnors liv och arbete*. Stockholm: Studieförbundet Näringsliv och Samhälle. [Kvinnors liv og arbeid 1964].
- Danbolt, M. & Schmidt, C.U. (2021). Kampen mot «identitetspolitikk» og angrep på forskningsfriheten: Rapport fra Danmark. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 45, 56–63.
- Drangland, K.A.K. (2021). *Working to 'Wait Well. Exploring the temporalities of irregular migration in Germany* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.

107 Se for eksempel Johansen 1998, 2011.

108 «Navnet former kjønnsforskningen», KILDEN. Forskningsrådet, 20.5.2021. <https://kjonnforskning.no/nb/2021/05/navnet-former-kjonnforskningen>

109 <https://www.uib.no/skok/144679/mikroaggresjon-p%C3%A5-arabisk>

- Egeland, C. (2005). Sexing up the subject: An elaboration of feminist critique as intervention. *European Journal of Women's Studies. Special issue: Transformative Methodologies in Feminist Studies*, 12(3), 267–280.
- Egeland, C. (2006). Differences that matter? Or: What is feminist critique? I: E. Mortensen (red.), *Sex, breath and force. The ontology of sexual difference*. Lexington Books.
- Gjerden, J.S., Jegerstedt, K. & Svrljuga, Ž. (red.) (2019). *Exploring the black Venus figure in aesthetic practices*. Boston, MA: BRILL.
- Gressgård, R. (2002). *Dilemmaet mellom likeverdighet og særegenhet som ramme for flerkulturell dialog* (doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Gressgård, R. (2010). *Multicultural dialogue. Dilemmas, paradoxes, conflicts*. New York: Berghahn Books.
- Gressgård, R. (2013). Asexuality: From pathology to identity and beyond. *Psychology and Sexuality*, 4(2), 179–192.
- Gressgård, R. (2017 [2005]). Muslimen med slør, anorektikeren og den transseksuelle – Hva har de felles? *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 41(4), 248–261.
- Gullestad, M. (1984) *Kitchen-table society. A case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Halsaa, B. (2006a). Norsk kvinne- og kjønnsforskning – med tidsskriftet som prisme. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(2), 225–256.
- Halsaa, B. (2006b). Fra kvinneforskning til kjønnsforskning. I: J. Lorentzen & W. Mühleisen (red.), *Kjønnsforskning. En grunnbok* (s. 108–120). Oslo: Universitetsforlaget.
- Halsaa, B. (2006c). Kvinneforskning. I: J. Lorentzen & W. Mühleisen (red.), *Kjønnsforskning. En grunnbok* (s. 95–107). Oslo: Universitetsforlaget.
- Halsaa, B. (2011). STK [Senter for tverrfaglig kvinneforskning, UiO] gjennom 25 år. Et forargelsens hus? *Bulletin*, 2, 11–12.
- Haukanes, H. & Pine, F. (red.) (2005). *Generations, Kinship and Care*. UiB. Skriftserien. Centre for Women's and Gender Research, 17.
- Hellstrand, I., Henriksen, L., Koistinen, A.-K., McCormack, D. & Orning, S. (2017). Welcome to The Monster Network. *Fafnir*, 4(3–4), 80–83.
- Holst, C. (2009). *Hva er feminisme?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Holst, C. & Aarseth, H. (2011). Poststrukturalisme og kjønnsforskning: Slik to sosiologer ser det. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 35(2), 154–163.
- Husakouskaya, N. (2019). *Problematising the transgender phenomenon. Sexual geopolitics and europeanization in contemporary Ukraine* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Haavet, I. E. (1998) Nina Grieg: Kunstner og kunstnerhustru (doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Jacobsen, C.M. (2017). The (in)egalitarian dynamics of gender equality and homotolerance in contemporary Norway. I: *Egalitarianism in Scandinavia. Historical and contemporary perspectives*. Palgrave Macmillan.
- Jacobsen, C.M., Karlsen, M.-A. & Khosravi, S. (red.) (2021). *Waiting and the temporalities of irregular migration*. Abingdon: Routledge.
- Jahnson, S.Ø. (2014). *Innestengt eller utestengt? Norsk prostitusjonspolitikk og kampen mot menneskehandel* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Jegerstedt, K. (2008). *Angela Carter leser Freud Allegorien og parodien som kritiske lesestrategier i The Passion of New Eve* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Jegerstedt, K. (2010). Hva var poststrukturalismen – Og har den utspilt sin rolle? *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 34(4), 405–411.
- Jegerstedt, K. (2011). Poststrukturalisme og kjønnsforskning – Svar til Cathrine Holst/Helene Aarseth og Harriet Bjerrum Nielsen. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 35(4), 343–348.
- Johansen, H.M. (1998). *Separasjon og skilsmisse i Norge 1536–1909. En familie- og rettshistorisk studie* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Johansen, H.M. (2011). *Slik levde de da. Familie og hverdagsliv i Drammen gjennom 200 år*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Johansen, H.M. (2019). *Skeive linjer i norsk historie. Frå norrøn tid til i dag*. Oslo: Samlaget.
- Kjønnsforskning 2008–2012. **Sluttrapport. Kjønnsforskningsprogrammet**. Oslo: Norsk forskningsråd (NFR).
- Kvinneforskningens plass ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet (1985, juni). Universitetet i Bergen, Komitéinnstilling til Det samfunnsvitenskapelige fakultet (sak 012. 2/85).

- Lorentzen, J. & Mühleisen W. (2006). Hva er kjønnsforskning? I: J. Lorentzen & W. Mühleisen (red.), *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lundgren, E. (1985). *På tvers. Religion, tverrfaglighet og kjønn. Trekk fra avvikets historie som innfallsvinkele til en humanistisk metode- og teoriebatt. En omtale av de enkelte arbeidene i disputasgrunnet og deres forhold til hverandre* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Lundgren, E. (1992). *Det får da være grenser for kjønn. Voldelig empiri og feministisk teori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lykke, N. (2008). *Kønsforskning. En guide til feministisk teori, metodologi og skrift*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- McCormack, D. (2016). Living with others inside the self: Decolonising transplantation, selfhood and the body politic in nalo hopkinson's brown girl in the ring. *Medical Humanities*, 42(4), 252. <https://doi.org/10.1136/medhum-2016-010917>
- Michelsen, M. (2018). *Tarrying with sexual matters: Thinking change from Lacan to Badiou*. (doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Mikaelsson, L. (2000). *Kallets ekko. Studier i misjon og selvbiografi* (doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Moi, T. (red.) (1986). *The Kristeva Reader*. Oxford: Blackwell.
- Moi, T. (1998). *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Oslo: Gyldendal.
- Moi, T. (2004). From femininity to finitude. Freud, Lacan, and feminism, again. *Signs*, 29(3), 841–878.
- Moi, T. (2007). Språkets tvangstrøye: Om poststrukturalistisk språkteori og queer teori. I: T. Annfelt, B. Andersen & A. Bolsø (red.), *Når heteroseksualiteten må forklare seg*. Trondheim: Tapir akademiske forlag.
- Moi, T. (2015). Thinking through examples: What ordinary language philosophy can do for feminist theory. *New Literary History*, 46(2), 191–216.
- Mortensen, E. (2011). Farbare (om)veier? Om dekonstruktive og poststrukturalistiske strategier i kjønnsforskningen. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 35(2), 148–153.
- Mortensen, E., Egeland, C., Gressgård, R., Holst, C., Jegerstedt, K., Rosland, S. & Sampson, K. (2008). *Kjønnsteori*. Oslo: Gyldendal.
- Nielsen, H.B. (2009). Totalteorier og andre teorier. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 32(2), 250–254.
- Nielsen, H.B. (2010). Dekonstruksjonens hegemoni. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 34(2), 160–163.
- Norges forskningsråd (2005). *Kjønnsforskning: kunnskap, grense, endring. Programstyrets midtveitsrapport – med anbefalinger til videre oppfølging av kjønnsforskningfeltet i Forskningsrådet*.
- NOU 1981: 46. *Grunnforskningens vilkår i Norge*.
- Næss, J.-R. (2006). Prolog. Kvinne – arkeolog – kvinnearkeolog gjennom 45 år. Om og til Gro. I: N. Anfinset & R. Barndon (red.), *Samfunn, symboler og identitet. Festskrift til Gro Mandt på 70-årsdagen* (s. 15–26). Universitetet i Bergen, Arkeologisk institutt.
- Oppong, C., Badasu, D.M. & Wærness, K. (red.) (2012). *Child care in a globalizing world: Perspectives from Ghana*. Cambridge University Press.
- Pedersen, L.D. (2012). Breder kunnskap med psykoanalyse. *Atrium. Studentmagasin for Det humanistiske fakultet UiB*, 3, 7–9.
- Seddighi, G. (2009). *The struggle for gender equality within an Iranian islamic framework: The case of one million signatures campaign* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Skarsbø, A.M. (2019, 22. januar). Fra kvinnefrigjøring til likestilling og mangfold [kronikk]. *KIFO*. Nyhetsbrev. Hentet 25. mai 2022 fra <https://kifinfo.no/nb/2019/01/tra-kvinnefrigjoring-til-likestilling-og-mangfold>
- «SKOK fyller ti år» (2011, 12. mai). *Kilden. Kjønnsforskning. Forskningsrådet*. Hentet fra <https://kjønnsforskning.no/nb/2009/05/skok-fyller-ti-ar>
- Solbrække, K.N. & Aarseth, H. (2006). Samfunnsvitenskapens forståelse av kjønn. I: J. Lorentzen, W. Mühleisen (red.), *Kjønnsforskning. En grunnbok* (s. 63–76). Oslo: Universitetsforlaget.
- Soleim, K.R. (1999). Finnes en vei mellom kjønnsdogmatisme og kjønnskeptisisme? *Kvinneforskning*, 23(1), 33–40.
- Thue, F.W. (1996). Det humanistiske fagfeltets historie. I: N. Roll-Hansen, J. Goksøyr, L.M. Irgens, K.B. Helle, T.I. Bertelsen, R.K. Lie, A. Nernæs, K.A. Selvig, F.W. Thue, S. Bagge & K.H. Teigen, *Universitetet i Bergens historie*. Bind II. Universitetet i Bergen.
- Tornes, K. (1981). Rapport fra internasjonal forskerkonferanse om kjønnsroller i utdanning, Klækken 4.–8. mai 1981. *Nytt om kvinneforskning*, 3, 18–26.

- Wærness, K. (1984).** The rationality of caring. *Economic and Industrial Democracy*, 5(2), 185–211.
- Wærness, K. (1995).** Kommentar til Julie Aslaksen og Charlotte Koren. Det ubetalte husarbeidets omfang og fordeling. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 36(2), 403–408.
- Wærness, K. (2004a).** *Dialogue on Care*. Skriftserien vol. 16. Centre for Women's and Gender Research, University of Bergen.
- Wærness, K. (2004b).** Skandinavisk forskning om velferd og omsorg – Relevant for dagens utviklingsforskning? *Sosiologisk tidsskrift*, 12(2), 167–178.
- Wærness, K. (2011).** Sosiologisk kvinneforskning og nye utfordringer fra de biologiske vitenskapene. *Sosiologisk tidsskrift*, 19(1), 48–53.
- Wærness, K. (2013).** Noen refleksjoner over utviklingen av norsk kvinneforskning, likestillingsforskning og kjønnsforskning fra 1970 og til i dag. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 37(2), 173–185.
- Wærness, K. & Christie, V. (1982).** Samliv og nærmiljø. I: H.F. Dahl & A.M. Klausen (red.), *Det moderne Norge. Bind 2*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Øyen, E. (1966).** *Ugifte mødre. En sosiologisk undersøkelse*. Oslo: Universitetsforlaget.